

УДК 37.04; 808.2

Тамара Кавицька (Україна)
ORCID ID: 0000-0002-1528-9439Ірина Гнедько (Україна)
ORCID ID: 0009-0007-3674-1109

НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ РИТОРИКИ У ПОРІВНЯЛЬНО-ЗІСТАВНОМУ ВИСТУПІ

Соціальні та професійні реалії сьогодення вимагають від школярів уміння ефективно спілкуватися та переконувати, що робить риторичні уміння надзвичайно важливими для розвитку аналітичного та критичного мислення й майбутнього успіху учнів. У цьому контексті авторки статті досліджують навчання риторики старшокласників, використовуючи порівняльно-зіставний виступ, як засіб лінгводидактики. Дослідження проведене у форматі природного експерименту в 11 класі старшої профільної школи у процесі навчання предмета "Українська мова" на основі спеціально розробленого комплексу вправ. Результати експериментального навчання, з одного боку, засвідчили позитивну динаміку в удосконаленні риторичних умінь учнів, а з іншого – підтвердили, що навчання риторики є одним із найскладніших аспектів мовної освіти. Загалом, проведене дослідження демонструє ефективність і доцільність запропонованої методики у старших класах, окреслюючи перспективи її подальшого впровадження й удосконалення.

Ключові слова: навчання риторики, риторичні вміння, порівняльно-зіставний виступ, учні 11 класу, старша профільна школа.

Вступ

Постановка проблеми. Освіта в Україні, і мовна освіта зокрема, перебуває у стані безперервних трансформацій. Одним із пріоритетних напрямків реформування навчального процесу в закладах профільної середньої освіти є посилення уваги до формування риторичних умінь учнів у навчальних програмах з української мови. Це зумовлено низкою вагомих чинників.

По-перше, в умовах сучасних суспільних реалій України надзвичайно зросла потреба у громадянській риторичності – здатності переконливо відстоювати власну позицію, брати активну участь у дебатах і дискусіях з питань суспільної ваги. Уміння школярів ефективно презентувати інформацію, особливо щодо національної культури, ідентичності й історії, не лише сприяє створенню якісного інформаційного контенту, а й закладає основи для розвитку аналітичних навичок і критичного мислення.

По-друге, переважна більшість сучасних професій вимагає вміння ефективно спілкуватися, переконувати, вести переговори,

а з огляду на це риторичні уміння значно підвищують конкурентоспроможність школярів на майбутньому ринку праці. Ба більше, ці вміння є ключовими у формуванні лідерських якостей, оскільки майстерність володіння риторичними прийомами допомагає подолати острах публічних виступів і навчитися впевнено презентувати себе та свої ідеї.

По-третє, на сучасному ринку праці роботодавці дедалі частіше шукають фахівців не лише із ґрунтовними знаннями, а й з розвиненими комунікативними вміннями й емоційним інтелектом. Це зумовлює зміщення акцентів в освіті на формування м'яких навичок (*soft skills*), і саме риторика є ключовим інструментом їхнього розвитку й удосконалення.

У світлі цих тенденцій, Програма з української мови для профільного навчання учнів 10-11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) (Мацько та ін., 2017) акцентує увагу на необхідності підготовки всебічно розвинутої особистості, здатної до активної та риторично грамотної комунікації в

різноманітних ситуаціях. Когнітивна складова програми передбачає формування знань про історичний розвиток риторики, засвоєння понять класичної риторики (етос, логос, пафос, топос) та розуміння застосування риторичних стратегій у різних контекстах. Праксеологічний компонент окреслює розвиток умінь риторичного та жанрового аналізу промов, складання й виголошення виступів із використанням різних видів аргументації, майстерне володіння голосом і невербальними засобами для досягнення комунікативної мети.

Проблеми риторики та її викладання в старшій школі були предметом досліджень багатьох українських лінгводидактів і психолінгвістів, зокрема: Н. Голуб (2011; 2012), Л. Мацько (2006), С. Омельчука (2013), Н. Колотілової (2021), С. Косянчука (2010), О. Кучерук (2016), Л. Савенкової (2009), Л. Овсієнко (2023), Н. Токаревої (2013), В. Нищети (2014), О. Сергєєнкової та ін. (2012). Однак аналіз цих праць виявив дефіцит досліджень, зосереджених на формуванні риторичних умінь засобами порівняльно-зіставного виступу.

З огляду на це, **метою** статті є теоретично обґрунтувати необхідність розвитку риторичних умінь учнів 11-го класу профільної школи засобами порівняльно-зіставних виступів на уроках української мови, а також створити та імплементувати в навчальний процес комплекс вправ та завдань з метою підвищення результативності опанування учнями зазначених умінь.

Методологія дослідження. У межах дослідження окресленої у статті проблеми було використано комплекс теоретичних та практичних методів. Серед них – критичне вивчення наукових праць, що стосуються розвитку риторичних умінь старшокласників на уроках української мови, а також практичне спостереження за освітнім процесом та апробація створених вправ під час шкільної педагогічної практики.

Дослідження ґрунтується на поєднанні трьох підходів: комплексного, функціонального та когнітивного. Це дало змогу розглядати теоретичні знання про порівняльно-зіставні виступи та їх практичне застосування як ефективний засіб удосконалення риторичної майстерності учнів старших класів. Крім того, такий підхід дозволив гармонійно інтегрувати ці знання у структуру уроків української мови, домашніх завдань та творчих робіт.

Емпіричний етап дослідження проводився як природний експеримент у відповідності до програмних вимог дисципліни "Українська мова" з 26 лютого по 12 травня 2024 року. База дослідження – Комунальний заклад Кагарлицької міської ради "Кагарлицький лицей №1", учасники – 22 учні 11-го класу. Авторський комплекс вправ та завдань, розроблений автором 2 було органічно вбудовано в рамки підручника з української мови (Караман та ін., 2019) і впроваджено під час проходження педагогічної практики.

Розроблений комплекс мав на меті багатовекторне вдосконалення умінь учнів: від українського усного мовлення й порівняльно-зіставної риторики до критичного мислення. Особлива увага приділялася засвоєнню ключових стратегій створення порівняльно-зіставних виступів, а також розвитку здатності ефективно синтезувати інформацію з різноманітних джерел – текстів, відео- та аудіоматеріалів – у самостійний, оригінальний продукт.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У XXI столітті, яке часто характеризують як еру новітніх технологій та постправди в модернізованому інформаційно-глобальному просторі, спостерігається значне підвищення інтересу до риторичних досліджень. Ці студії мають критичне значення для освіти старшокласників, оскільки допомагають їм зрозуміти, як різні елементи мовлення впливають на міжособистісне порозуміння, а також на формування громадської думки через мас-медіа. У сучасному світі учні старших класів повинні вміти

ідентифікувати медіаманіпуляції та досягнути механізми створення дезінформації та стратегії боротьби з нею (Вандишев, Персломова, 2017).

Досліджуючи риторику як соціокультурний феномен, науковці особливо акцентують на публічних виступах. Вони стверджують, що ораторськими вміннями має оволодіти кожен старшокласник, адже вдалий виступ може не лише стимулювати професійний успіх, але й кардинально трансформувати життєву траєкторію особистості (Овчиннікова, 2020).

Вирішальну роль у розвитку риторичних компетенцій старшокласників відіграє педагогічна риторика (Савенкова, 2009). Дослідження в цій царині сприяють розробці й удосконаленню методик викладання, що дозволяють ефективно презентувати навчальний матеріал, розвивати комунікативні навички та здійснювати конструктивний вплив на здобувачів освіти. Зокрема, для вчителів української мови цінним є дослідження Л. Савенкової (2009), в якому окреслено норми та стандарти інтеграції риторики в освітній процес, висвітлено теоретичні засади риторики та компоненти її класичного канону, а також проаналізовано структуру педагогічного дискурсу та інтонаційні засоби виразності.

Історичні, теоретичні та практичні аспекти риторики крізь призму розвивальної педагогіки глибоко досліджено в праці О. Кучерук та співавторів (2016). Учені підкреслюють критичну важливість опанування технік впливового та переконливого мовлення відповідно до законів риторики. У своїй роботі вони ретельно аналізують лінгводидактичні умови, необхідні для ефективної риторичної підготовки, та пропонують інноваційну модель формування риторичної компетентності старшокласників у процесі вивчення української мови.

Варто відзначити тенденцію до створення спеціалізованих посібників (Палихата, 2002; Пентиліук, 2011; Караман та ін., 2019), які надають риториці пріоритетне

місце в навчальному процесі. У цих виданнях представлено зразкові уроки, що гармонійно інтегрують лінгвістичний, культурологічний та діяльнісний аспекти, передбачені шкільною програмою з української мови. Такий підхід відображає зростаюче визнання важливості риторичної освіти.

Дискусії щодо методів викладання риторики в старшій школі також активно ведуться на сторінках авторитетних професійних видань, таких як "Дивослово", "Українська мова та література в школі", "Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах". Ця дискусія в академічній спільноті свідчить про актуальність і динамічний розвиток цієї освітньої галузі.

Однак, попри значний акцент на навчанні риторики в старшій школі, як слушно зауважує С. Косянчук (2010), відсутність окремої уваги до риторики як самостійної дисципліни перешкоджає системному розвитку мовленнєво-комунікативних умінь. На уроках переважно вимагається, щоб учні засвоювали обсяг знань, викладений у підручниках, натомість недостатньо уваги приділяється плеканню культури мовлення, відпрацюванню артикуляції, організації власних думок, розвитку діалогічних умінь, дискусії, дебатів, аргументації та переконання (Косянчук, 2010).

Водночас, згадане дослідження виявило, що старшокласники позитивно сприймають риторику як науку про красномовство. Учні усвідомлюють, що риторичні вміння та навички сприяють розвитку цілого комплексу важливих особистісних якостей: культури мислення, мовлення, спілкування та поведінки, а також декламаторських здібностей і культури невербальної комунікації. Більше того, як зазначає В. Шуляр (2008), окрім когнітивних аспектів, активізуються й інші грані психічної діяльності учня: пам'ять, увага, спостережливість, уява тощо.

Нагадаємо, що у цьому дослідженні зосереджуємося на навчанні риторики порівняльно-зіставного виступу. Як

зазначає Г. Сагач (2000), публічне мовлення – це специфічний вид мовленнєвої діяльності, унікальний за своєю природою та якісними характеристиками. Мовні особливості публічного виступу зближують риторику з поетикою та передбачають використання прийомів, спрямованих на переконання та емоційне залучення слухача.

На жаль, у галузі навчання порівняльно-зіставного виступу ми не виявили ґрунтовних досліджень вітчизняних лінгводидактів. Тож, задля заповнення цієї прогалини, звернемося до передового зарубіжного досвіду, який може надати цінні методологічні поради в цій специфічній царині риторичної освіти.

Риторика порівняльно-зіставного виступу.

За своєю композиційною будовою порівняльно-зіставний виступ спирається на структуру порівняльно-зіставного есе та вказує на подібності та відмінності між двома або більше об'єктами порівняння. Уміння порівнювати є однією з базових когнітивних операцій вищого рівня, оскільки є основою для формування умінь класифікації та категоризації інформації. Без здатності ефективно групувати елементи щодо їх схожості та відмінності навчання як діяльність було б неможливим (Mac Donnchaidh, 2024).

Зауважимо, що есе порівняльно-зіставної риторики вважається одним із найскладніших видів письма для всіх вікових груп через особливі вимоги до його змісту та організації, де організація є частиною створення змісту. Учні повинні здійснити низку когнітивних операцій, таких як розуміння інформації, відбір і запам'ятовування ідей для їх трансформації у відповідні параметри порівняння-зіставлення. На рівні організації учні стикаються з труднощами уникнення послідовного перерахування параметрів порівняння, оскільки вони повинні одночасно опрацювати та трансформувати інформацію щодо двох чи кількох об'єктів порівняння (Raphael, & Kirschner, 1985).

На практиці згадані вище когнітивні операції здійснюються послідовністю кроків. Учні починають з *читання/пошуку інформації* з метою визначення основних ідей та підтверджувальних деталей для *побудови аргументів про схожість/відмінність об'єктів, що порівнюються*. Щоб зрозуміти, які мають бути параметри чи аспекти порівняння/зіставлення, учні *встановлюють когнітивний зв'язок* між ключовими поняттями, а потім *організують тези* відповідно до структури порівняльно-зіставного есе, використовуючи один із трьох композиційних форматів (Anderson, & Krathwohl, 2001), які розглянемо нижче.

Перший формат ("Об'єкт за об'єктом") спирається на блокове порівняння об'єктів один за одним (Farnesta, 2012) і композиційно складається зі вступу, основної частини та висновків. У вступі представлено головну думку та об'єкти, які будуть розглядатися, окреслюються ключові аспекти (ідеї, події), що стануть предметом порівняння та зіставлення в основній частині. Важливо, щоб вступ був зрозумілим, доступним і стислим. Основна частина є найрозлогішим композиційним елементом, де визначається кілька параметрів для оцінки об'єктів порівняння. За кожним параметром спершу аналізується перший об'єкт, а потім розглядається наступний. У висновку необхідно підкреслити значущість об'єктів, узагальнити інформацію про обидва порівнювані об'єкти. Висновок повинен містити такі логічні сполучники: *отже, тож, оскільки* (Ellis, 2022). Ця структура дозволяє чітко організувати порівняльний аналіз між двома об'єктами, подаючи їхні характеристики та критерії порівняння в порядку, який легко сприймається читачами та слухачами.

Другий композиційний формат спирається на порівняння "Параметр за параметром": об'єкти порівняння аналізуються паралельно на основі ідентичних критеріїв порівняння (Farnesta, 2012). Згідно з цим форматом, композиційна структура

має елементи, ідентичні з попереднім форматом, проте трохи відрізняється риторичною специфікою. Вступ знайомить слухачів з об'єктами, що стануть предметом порівняння та окреслює головну тезу або ключове питання, які визначатимуть напрям усього виступу. В основній частині виділяється кілька параметрів для порівняння та зіставлення; потім обидва об'єкти аналізуються паралельно за першим параметром, демонструючи їхні відмінності або схожості, далі процедура повторюється з другим параметром, третім і так далі. У висновку узагальнюються результати порівняльно-зіставного аналізу, підтверджується висунута теза або дається відповідь на центральне питання; виступ завершується підкресленням цінності проведеного порівняння. Така структура систематично розглядає різні аспекти двох об'єктів порівняння та надає чітку організацію тексту для читача чи слухача.

Третій формат "Спільне і відмінне" зосереджений винятково на операціях порівняння (Farnesta, 2012). Відповідно до цього формату, описуються та аналізуються спочатку всі подібності об'єктів, а потім їх відмінності. У вступі подаються об'єкти для зіставлення та тези чи проблемне питання. В основній частині описуються усі подібні аспекти, а потім – усі відмінні аспекти та аналізуються взаємозв'язки між параметрами обох об'єктів. У висновку слід узагальнити інформацію про порівнювані об'єкти та підкреслити важливість розуміння подібностей та відмінностей між об'єктами.

Цей формат дає змогу чітко організувати порівняльний аналіз і є найдоцільнішим, коли метою есе чи виступу є фокус на подібних і відмінних рисах об'єктів порівняння. Зауважимо, що на думку дослідників, вибір відповідної моделі організації есе викликає певні складнощі через існування його кількох композиційних варіантів оформлення (Oshima, & Nogue, 2006). Для зниження рівня когнітивного навантаження рекомендується дотримуватися найбільш поширеного зразка організації текстового продукту.

Результати та обговорення. Аналіз академічних джерел виявив потенціал для вдосконалення методики навчання риторики учнів 11-го класу. Це зумовило завдання розробити комплекс вправ, спрямований на підвищення рівня риторичних умінь старшокласників. Керуючись змістом і метою навчання риторики, окресленими в навчальній програмі з української мови, а також фундаментальними принципами навчання, ми взяли за основу класифікацію вправ з риторики, запропоновану Н. Голуб (2011):

- Підготовчі вправи. Спрямовані на психологічну і практичну підготовку учнів до успішного написання тексту виступу і його виголошення, визначення теми, формулювання мети, створення плану тексту;

- Тренувальні вправи. Націлені на удосконалення дихальної техніки, яка має прямий вплив на якість голосу, чіткість вимови та інтонаційну виразність. Також вони сприяють покращенню невербальної комунікації через рухи тіла. Крім того, такі завдання допомагають розвинути вміння як поступового, так і повного викладу промови;

- Творчі вправи. Розвивають вміння чітко, логічно, структурно та стилістично правильно представляти виступ перед аудиторією;

- Оцінювально-аналітичні вправи. Спрямовані на розвиток критичного мислення, що дозволяє учням більш глибоко та всебічно оцінювати інформацію. Вони формують здатність проводити риторичний аналіз як власних текстів і виступів, так і робіт своїх однолітків. Такі завдання навчають старшокласників об'єктивно оцінювати сильні та слабкі сторони промов, що є важливим вмінням для будь-якого оратора.

Ця класифікація органічно відповідає етапам проведення уроку, що робить її доцільною для використання. У її рамках ми розробили авторські вправи, спеціально призначені для навчання порівняльно-зіставного виступу (див. комплекс вправ у *Додатку*). Апробацію розробленого

комплексу вправ проведено в 11-му класі в контексті програмних вимог дисципліни "Українська мова" під час педагогічної практики з 26 лютого до 12 травня 2024 року. Така практична перевірка дозволила оцінити ефективність розробленої методики в реальних освітніх умовах.

Результати оцінювання учнів після експериментального навчання виявили значний прогрес у розвитку їхніх риторичних умінь у порівняльно-зіставному виступі. З-поміж 22 одинадцятикласників 6 осіб продемонстрували високий рівень сформованості риторичних навичок, що є суттєвим покращенням порівняно з доекспериментальним етапом (раніше 4 учні). Достатнього рівня досягли 9 учнів (раніше 6), а середній рівень показали 4 учні (раніше 9 учнів). Показово, що кількість учнів із низьким рівнем навченості залишилася незмінною – 3 особи. Ці кількісні результати переконливо свідчать про загальне підвищення рівня володіння риторикою порівняльно-зіставного виступу і підтверджують ефективність розробленого комплексу вправ у навчанні риторики української мови у старших класах.

Якісні результати також демонструють значний прогрес. Учні опанували композиційні особливості створення тексту для порівняльно-зіставного виступу, що дозволило їм підготувати більш структуровані та переконливі промови. Після експериментального навчання спостерігалось помітне покращення в чіткості формулювання думок, активнішій взаємодії з аудиторією та збагаченні лексичного запасу, що зробило виступи учнів більш виразними та захопливими.

Однак важливо зазначити, що під час експерименту ми також виявили, що риторика залишається одним із найскладніших аспектів мовної освіти. Для більшості учнів опанування риторичних умінь виявилось складнішим, ніж засвоєння граматичних чи орфоепічних норм. Цікаво, що навіть ті учні, які відмінно володіють граматиною, лексикою та орфоепією, вказували на значні труднощі в оволодінні

основами риторичної майстерності. Це підкреслює, що риторика – це не лише практичний, а й глибоко творчий процес, який вимагає особливого підходу в навчанні. Загалом, результати дослідження не тільки підтверджують ефективність запропонованої методики, але й висвітлюють комплексну природу навчання риторики, спонукаючи до подальших інновацій у цій сфері.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наше дослідження переконливо доводить, що навчання риторики старшокласників засобами порівняльно-зіставного виступу є не лише ефективним, а й надзвичайно актуальним в українському освітньому просторі. Розроблений комплекс вправ, що охоплює різноманітні типи риторичних завдань і три композиційні формати порівняльно-зіставного виступу, значно підвищив риторичну майстерність учнів 11-го класу. Результати експериментального навчання засвідчують позитивну динаміку: суттєво зросла кількість учнів, які досягли високого і достатнього рівнів риторичних умінь, тоді як частка із середнім рівнем помітно зменшилась. Такі показники переконливо підтверджують ефективність та доцільність запропонованої методики для старших класів.

Водночас, наше дослідження висвітлює важливий аспект: навчання риторики залишається одним із найбільш комплексних і складних розділів мовної освіти, оскільки навіть учні, які блискуче володіють граматиною та лексикою, зіткнулися зі значними труднощами при опануванні риторичних прийомів. Це яскраво підкреслює, що риторика – це поєднання когнітивних умінь вищого порядку, творчого мислення та володіння словом. Отже, інтеграція навчання порівняльно-зіставного виступу в курс української мови є не просто виправданою, а й стратегічно важливою для розвитку комунікативних умінь учнів. Результати нашої роботи відкривають широкі перспективи для подальших досліджень. Зокрема,

вбачаємо великий потенціал у розробці більш розгалуженого спектру риторичних вправ та їх органічній інтеграції в навчальну програму, що дозволить підняти мовну освіту в Україні на якісно новий рівень.

Внесок авторів: Тамара Кавицька – огляд джерел і аналіз проблеми, методологія, висновки; Ірина Гнедько – створення і апробація методики, збір емпіричних даних та їх аналіз.

Список використаних джерел

Вандишев, В., & Персломова, О. (2017). *Риторика у філософсько-комунікативному вимірі: підручник*. Коңдор-Видавництво.

Голуб, Н. (2011). Система вправ з риторики. *Українська мова і література в школі*, 6, 2–9.

Голуб, Н. (2012). *Риторична компетентність учнів старших класів*. Інститут педагогіки.

Караман, С., Горошкіна, О., Караман, Л., & Попова, Л. (2019). *Українська мова (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти*. Ранок.

Колотілова, Н. (2021). *Логіка і риторика: ретроспектива взаємозв'язку: монографія*. Центр навчальної літератури.

Косянчук, С. (2010). Чи справді риторика так потрібна старшокласникам? *Вивчаємо українську мову і літературу*, 34, 7–14.

Кучерук, О. А., Голуб, Н. Б., Горошкіна, О. М., Караман, С. О., Караман, О. В., Климова, К. Я., Башманівська, Л. А., Березюк, О. С., Власенко, О. М., Грибан, Г. В., Лісовський, А. М., Ницета, В. А., Усатий, А. В., Шецова, Л. С., Пустохіна, В. І., & Маліноська, Т. В. (2016). *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика. Монографія*. КНТ.

Мацько, Л., Груба, Т., Семенов, О., & Симоненко, Т. (2017). *Українська мова. 10-11 класи: програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія*. Міністерство освіти і науки України.

Мацько, Л., & Мацько, О. (2006). *Риторика. Навчальний посібник (2-ге вид)*. Вища школа.

Ницета, В. (2014). Психологічні засади процесу формування риторичної компетентності учнів основної школи. *Теоретична і дидактична філологія*, 18, 87–92.

Овсієнко, Л. (2023). Модель формування риторичної компетентності старшокласників. *Вісник науки та освіти*, 7(13), 679–693. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-679-694](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-679-694)

Овчиннікова, А. (2020). *Риторика як суспільно-культурне явище: курс лекцій*. ОЛДІ-плюс.

Омельчук, С. (2013). "Підхід до навчання" як базова категорія сучасної лінгвістичної науки. *Українська мова і література в школі*, 2, 2–7.

Палихата, Е. (2002). *Уроки рідної мови. Елементи практичної риторики. 10–11 класи: Книга для вчителя*. Навчальна книга – Богдан.

Пентиліук, М. (2011). *Практикум з методики навчання української мови в загально-освітніх закладах: модульний курс. Посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів*. Ленвіт.

Савенкова, Л. О. (2009). *Педагогічна риторика: навчальний посібник*. КНЕУ.

Сагач, Г. (2000). *Риторика*. Ін Юре.

Сергеєнкова, О. П., Столярчук, О. А., Коханова, О. П., & Пасека, О. В. (2012). *Вікова психологія: навчальний посібник*. Центр учбової літератури.

Токарева, Н. М. (2013). *Основи вікової психології: навчально-методичний посібник*. Інтерсервіс.

Шуляр, В. (2008). Формування риторичної компетентності у науководослідницькій діяльності. *Бібліотечка "Дивослова"*, 8, 47 – 50.

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Allyn & Bacon.

Ellis, M. (2022, June, 2). *How to Write a Compare-and-Contrast Essay*. Grammarly. <https://www.grammarly.com/blog/compare-contrast/>

Farneste, M. (2012). Usage of comparison/contrast pattern in undergraduate academic essays. *Baltic Journal of English Language, Literature and Culture*, 2, 42–53

Mac Donnchaidh, S. (2024, March 5). *Teaching compare and contrast*. <https://literacyideas.com/compare-and-contrast>.

Oshima, A., & Hogue, A. (2006). *Writing Academic English*. Pearson.

Raphael, T. E., & Kirschner, B. W. (1985). The effects of instruction in compare/contrast text structure on sixth-grade students' reading comprehension and writing products. *Research Series*, 161.

References

Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Allyn & Bacon.

Ellis, M. (2022, June, 2). *How to Write a Compare-and-Contrast Essay*. Grammarly. <https://www.grammarly.com/blog/compare-contrast/>

Farneste, M. (2012). Usage of comparison/contrast pattern in undergraduate academic essays. *Baltic Journal of English Language, Literature and Culture*, 2, 42–53.

Holub, N. (2011). Systema vprav z rytoryky [A system of exercises in rhetoric]. *Ukrainska Mova i Literatura v Shkoli*, 6, 2–9 (In Ukrainian).

Holub, N. (2012). *Rytorychna kompetentnist uchniv starshykh klasiv* [Rhetorical competence of high school students]. In-t pedahohiky (In Ukrainian).

- Karaman, S., Horoshkina, O., Karaman, L., & Popova, L. (2019). *Ukrainska mova (profilnyi riven): pidruch. dlia 11 kl. zakladiv zahalnoi serednoyi osvity* [Ukrainian language (professional level): Textbook for 11th of secondary school]. Ranok (In Ukrainian).
- Kolotilova, N. (2021). *Lohika i rytoryka: Retrospektyva vzaiemozviazku. Monohrafiia [Logic and rhetoric: A retrospective of the relationship. A monograph]*. Tsentri navchalnoi literatury. (In Ukrainian).
- Kosianchuk, S. (2010). Chy spravdi rytoryka tak potribna starshoklasnykam? [Do high school students really need rhetoric?]. *Vyvchajemo Ukrainsku Movu i Literaturu*, 34, 7–14 (In Ukrainian).
- Kucheruk, O. A., Golub, N. B., Horoshkina, O. M., Karaman, S. O., Karaman, O. V., Klimova, K. Ya., Bashmanivska, L. A., Berezyuk, V. I., & Malinoska, T. V. (2016). *Pedahohichna rytoryka: istoriia, teoriia, praktyka. Monohrafiia*. [Pedagogical rhetoric: history, theory, practice. Monograph]. KNT (In Ukrainian).
- Mac Donnchaidh, S. (2024, March 5). *Teaching compare and contrast*. <https://literacyideas.com/compare-and-contrast>.
- Matsko, L., Hrubá, T., Semenoh, O., & Symonenko, T. (2017). *Ukrainska mova. 10–11 klasy: prohrama dlia profilnoho navchannia uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Filolohichni napriam, profil – ukrainska filolohiia [Ukrainian language. Grades 10–11: Curriculum for specialized training of secondary school students. Specialization – Ukrainian philology]*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (In Ukrainian).
- Matsko, L., & Matsko, O. (2006). *Rytoryka: Navch. posibnyk [Rhetoric: A textbook]*. Vyshcha shkola (In Ukrainian).
- Nyshcheta, V. (2014). Psykholohichni zasady protsesu formuvannia rytorychnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly [Psychological foundations of building rhetorical competence in basic secondary school students]. *Teoretychna i Dydaktychna Filolohiia*, 18, 87–92 (In Ukrainian).
- Omelchuk, S. (2013). "Pidkhyd do navchannia" yak bazova katehoriia suchasnoi linhvistychnoi nauky ["Approach to learning" as a basic category of modern linguistic science]. *Ukrainska Mova i Literatura v Shkoli*, 2, 2–7 (In Ukrainian).
- Oshima, A., & Hogue, A. (2006). *Writing academic English*. Pearson.
- Ovchynnikova, A. (2020). *Rytoryka yak suspilno-kulturne yavyshe : kurs lektsii [Rhetoric as a social and cultural phenomenon: A course of lectures]*. OLDI-plius (In Ukrainian).
- Ovsienko, L. (2023). Model formuvannia rytorychnoi kompetentnosti starshoklasnykiv [A model for forming the rhetorical competence of high school students]. *Visnyk Nauky ta Osvity*, 7(13), 679–693. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-679-694](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-679-694) (In Ukrainian).
- Palykhata, E. (2002). *Uroky ridnoi movy. Elementy praktychnoi rytoryky. 10–11 klasy: Knyha dlia vchytelia*. [Native language lessons. Elements of practical rhetoric. Grades 10–11: Teacher's Book]. Navchalna knyha – Bohdan (In Ukrainian).
- Pentyluk, M. (2011). *Praktykum z metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalno-osvitnikh zakladakh : modulnyi kurs : posibnyk dlia studentiv ped. universitetiv ta instytutiv* [Methods of teaching Ukrainian in secondary school: a manual for students of Teachers' training universities and institutes]. Lenvit (In Ukrainian).
- Raphael, T. E., & Kirschner, B. W. (1985). The effects of instruction in compare/contrast text structure on sixth-grade students' reading comprehension and writing products. *Research Series*, 161.
- Sahach, H. (2000). *Rytoryka [Rhetoric]*. In Yure (In Ukrainian).
- Savenkova, L. O. (2009). *Pedahohichna rytoryka: navch. Posib [Pedagogical rhetoric: A textbook]*. KNEU (In Ukrainian).
- Serhieienkova, O. P., Stoliarchuk, O. A., Kokhanova, O. P., & Pasiaka, O. V. (2012). *Vikova psykholohiia: navchalnyi posibnyk*. [Developmental psychology: A textbook]. Tsentri uchbovoi literatury (In Ukrainian).
- Shuliar, V. (2008). Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti u naukovodoslidnytskii diialnosti [Building rhetorical competence in research activities]. *Bibliotechka "Dyvoslova"*, 8, 47–50 (In Ukrainian).
- Tokareva, N. M. (2013). *Osnovy vikovoi psykholohii: navch.-metod. posib*. [Fundamentals of developmental psychology]. Interservis (In Ukrainian).
- Vandyshev, V., & Perslomova, O. (2017). *Rytoryka u filosofovsko-komunikatyvnomu vymiri: pidruchnyk [Rhetoric in the philosophical and communicative dimension: A textbook]*. Kondor-Vydavnytstvo (In Ukrainian).

Отримано редакцією журналу / Received: 05.05.24
 Прорецензовано / Reviewed: 14.05.24
 Схвалено до друку / Accepted: 22.05.24

Додаток 1

Комплекс вправ для формування риторичних умінь учнів 11-го класу профільної школи на уроках української мови у порівняльно-зіставному виступі

Тема: Риторика. Порівняльно-зіставний виступ з теми "Паперова чи електронна книга, яку обрати?"

Мета: написати текст порівняльно-зіставного характеру та виголосити його усно.

Цілі вчителя:

навчальна: представити учням вимоги до виступів, розширити їхні знання про види виступів, покращити знання відбору й класифікації матеріалу згідно з темою виступу, формування вміння будувати логічні, послідовні та композиційно збалансовані висловлювання, а також аналізувати виступ; удосконалювати вміння чітко та лаконічно висловлюватися та сприймати виступи інших;

розвивальна: розвивати в учнів критичне мислення, уміння робити аналіз, зіставляти, порівнювати та узагальнювати матеріал, а також наводити вдалі приклади, аргументи, докази, робити висновки;

виховна: виховувати мовленнєву культуру та любов до читання.

Тип уроку: комбінований урок.

Докомунікативний етап. Визначення теми, формування основної ідеї, мети, добір матеріалу для майбутнього виступу.

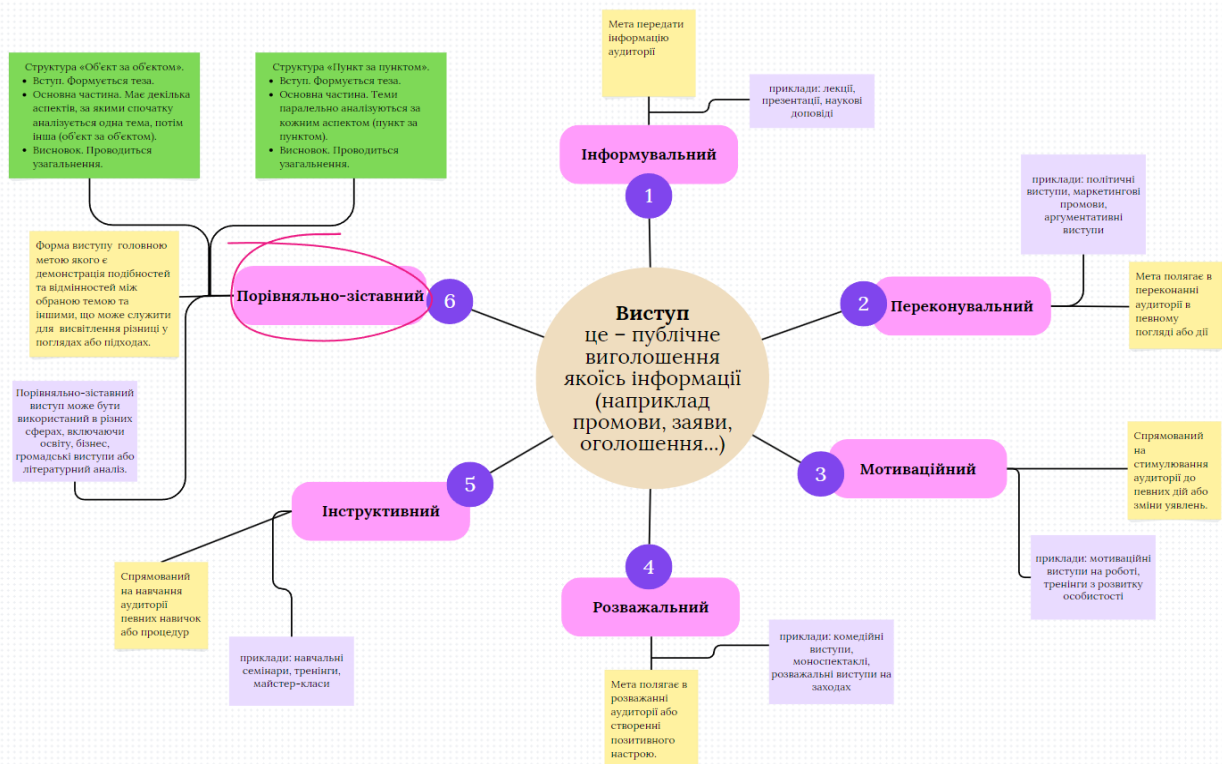
Підготовчі вправи

Завдання 1. Колективна робота. Бесіда.

Інструкція: Розгляньте інтерактивну мапу "Виступ і його різновиди" (див. нижче). Прочитайте терміни і їх визначення. Дайте відповіді на запитання:

- Чи були ви колись присутні на виступі?
- Як часто ви слухаєте публічні виступи?
- Чиї публічні виступи вражали вас? (Автори виступів - політики, актори, письменники)
- Чи створювали ви колись власний виступ?
- Яка мета порівняльно-зіставного виступу?
- У чому відмінність порівняльно-зіставного виступу за структурою "Об'єкт за об'єктом" і "Параметр за параметром"?

ВИСТУП І ЙОГО РІЗНОВИДИ

Покликання на інтерактивну мапу розроблену в додатку Canva: https://www.canva.com/design/DAF_M8U_5zU/LLS_q_s1XNQ45fNg3iNBQ/edit?utm_content=DAF_M8U_5zU&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton

Завдання 2. Колективна робота.

Інструкція: Прочитайте уривки текстів, взятих із різних виступів, які об'єднані спільною темою "Літературна освіта". Розподіліть їх між видами виступів: *інформувальний, мотиваційний, інструктивний, порівняльно-зіставний*. Визначте, до якого етапу (*вступ, основна частина, висновок*) належить кожен з уривків, аргументуйте свою відповідь.

- *Мова без літератури – це людина без душі. Література, наголошую, це емоційний інтелект нації і основа національного світогляду. [...] Отже, яким має бути насправді ЗНО. Перше: тест має бути єдиний: українська мова і українська література. Мова не існує без літератури. Мова дихає через літературу. Література – це реалізація мови. Другий тест, який має бути обов'язковий абсолютно для всіх – це тест з історії України. Ті, хто не знає історії України, не знатимуть як діяти сьогодні і ніколи не отримують майбутнє.* (інформувальний) (Джерело: Фаріон, І. (2020). *Зно: мова без літератури – тіло без серця*. You Tube https://www.youtube.com/watch?v=opDdy3w3ZM&ab_channel=lrynaFarion)

- *Перша книжка, яку я вам раджу прочитати, можливо вже зараз замовити, якщо ви її не маєте – це "Витончене мистецтво забивати на все". Іноді книжки читаються якомога швидше, так, щоб дійти вже до кінця, дочитати, зазвичай художня література читається з такою метою. Цю ж книгу я розтягаю якомога на "подовше", тому що вона мене неймовірно заряджає енергією, мотивує, надихає робити якісь нові речі, придумувати щось нове. Вона (книга) дуже крута, і основний її меседж – це те, що не треба порівнювати себе з іншими, не треба дивитися на інших, просто забудьте на все і робіть те, що вам подобається, те, від чого ви кайфуете, і те, від чого ви ловите вайб.* (мотиваційний). (Джерело: Грінько В. (2021). Найкращі книги: що варто прочитати кожному. You Tube. https://www.youtube.com/watch?v=_RKiW-eQgbE&ab_channel=%D0%92%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%93%D1%80%D1%96%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE)

- *Привіт, друзі! Сьогодні ми поговоримо про те, як обрати книгу. Як обрати її так, щоб вона потім не лежала у тебе на полиці, не припадала пилюкою, не треба було б думати, куди її дівати. Ми поговоримо про те, як пройти цей процес так свідомо, щоб, коли ви книгу купили, ви справді могли нею насолоджуватися.* (інструктивний) (Джерело: Як обрати книгу. Три практичні кроки, щоб обрана книга була "саме та"? (2021) https://www.youtube.com/watch?v=noEP8LyIYa8&ab_channel=LearwithLina)

- *Отже, обидва типи літератури, художня та публіцистична, мають свої переваги та недоліки, і вибір між ними залежить від того, що саме ви шукаєте в читанні - розвагу та вдосконалення або інформацію та збагачення знань. Іноді комбінація обох може бути найкращим варіантом для збалансованого розвитку, оскільки художня література може сильно вплинути на емоційний та духовний розвиток читача, а публіцистична література здатна привернути увагу до певних проблем та підняти обговорення ключових питань суспільства.* (порівняльно-зіставний)

Завдання 3. Групова робота на інтерактивній платформі LearningApps.

Інструкція: Поділіться на дві групи. Прочитайте частини тексту для порівняльно-зіставних виступів на тему "Що краще: читання книг чи перегляд фільмів?". Група 1, використовуючи платформу LearningApps, розташуйте частини тексту так, щоб утворився порівняльно-зіставний виступ за структурою "Об'єкт за об'єктом" (<https://learningapps.org/display?v=rsm18ubza24>). Група 2, розташуйте частини тексту так, щоб утворився порівняльно-зіставний виступ за структурою "Параметр за параметром" (<https://learningapps.org/display?v=p74q1fqn24>). Для зручності можете скористатися QR-Code .

"Об'єкт за об'єктом"

"Параметр за параметром"

Завдання 4. Групова робота.

Інструкція: У сформованих групах напишіть і обговоріть план структури тексту для порівняльно-зіставного виступу "Об'єкт за об'єктом" або "Параметр за параметром". Обґрунтуйте свій вибір.

Завдання 5. Індивідуальна робота.

Інструкція: Оберіть один із планів структури тексту для порівняльно-зіставного виступу ("Об'єкт за об'єктом" або "Параметр за параметром"). Напишіть текст для порівняльно-зіставного виступу на тему "Паперова чи електронна книга, яку обрати?" (150–200 слів).

Завдання 6. Парна робота. Самооцінювання.

Інструкція: Прочитайте написаний текст для виступу сусідові по парті. Порівняйте свої роботи. Оцініть, чи дотримався кожен відповідно-обраної структури. Використовуйте для цього листок самооцінювання. Виправте помилки, якщо вони є.

Листок самооцінювання

Постав **✓** біля пункту, який вдалося правильно виконати, або **✗** біля пункту, який виконаний не правильно/не виконаний зовсім.

☐	У вступі я сформував(-ла) тезу/центральне питання
☐	В основній частині я визначив(-ла) 3 аспекти для порівняння.
☐	В основній частині я аргументував(-ла) 3 аспекти для порівняння відповідно до обраної структури.
☐	У висновках я узагальнив(-ла) інформацію про обидва об'єкти порівняння.

Передкомунікативний етап. Визначається план дій для виступу, відпрацьовується тактика, здійснюється підготовка невербальної діяльності (Гриценко та ін., 2007).

Тренувальні вправи

Завдання 7. "Найсильніший м'яз". Розвиток артикуляції.

Інструкція: Широко відкрийте рот та висуньте вперед язик, затримайте його над рівнем нижньої губи і утримуйте 15-30 секунд, слідкуючи, щоб не було тремтіння. Через 10 секунд повторіть вправу, затримуючи язик на 15-30 секунд біля верхніх зубів.

Завдання 8. "Поцілунок-посмішка". Розвиток артикуляції.

Інструкція: Витягніть губи вперед, наче намагаєтесь когось поцілувати, потім плавно розслабте губи та натягніть глибоку усмішку так, щоб губи залишилися зімкнутими, а щоки піднялися до верху. Повторіть такий рух 10-15 разів.

Завдання 9. "реп «Книга»". Розвиток дикції.

Інструкція: Зачитайте записане на дошці слово КНИГА та записані приголосні букви українського алфавіту. Хором створіть реп. Для цього зачитуйте слово КНИГА і кожного разу змінюйте в ньому приголосну "к" на інші приголосні:

К+НИГА
Б +НИГА
В
Г
Д...

Завдання 10. "Найдовша скоромовка". Розвиток дикції.

Інструкція: Ланцюжком по одному реченню прочитайте "Найдовшу українську скоромовку у світі" до якої входить близько 700 слів (приблизно 70 різних скоромовок). Звертайте увагу на розділові знаки та наголоси.

Найдовша українська скоромовка у світі

Автор А.Смєхова

У четвер четвертого числа о четвертій дня у центрі столиці садівник розсадивникувався. Та так розсадивникувався, що разом з садом троянд висадив ще й сад азалій, сад каприфолій та розарій у садочку навпроти, потім ще навпроти, та ще навпроти. Там, де росла липа біля Пилипа, який жив із Пилипицею та пилипенятами. Якраз із пилипенятами у цей час пиляв Пилип поліна з лип. Притупив пилку Пилип. А потім Пилип і Пилипко поливали липки. Виросли липки й у Пилипа, й у Пилипка. А Пилипиця напекла пироги перепечені, перцем переперчені. Бо була засмучена, змучена та вимучена тим, що всю ніч миші в шафі шаруділи, шість шарфів шерстяних з'їли. І хотіла влізти в шафу кішка, там де шурхотить у шафі мишка. Але мишка раз прийшла до кішки, уклонила кішці в ніжки, кішці – смішки, мишці – нітрішки. Та обидва потім так вимокли-перемокли під жахливою зливою під кущем, з жуком та джмелем,

що здружилися. Тому був собі коточок, украв собі клубочок – та й сховався в куточок. А Пилипиха плакала-неплакала, їй плакати – нема коли. Та так з відчаю, що шарфи з'їли, голосила-переголосила, що заболіло горло в господині, бо багато говорила, переговарила, перенаговорювала на мишку, кішку, й сусідську кішку й мишку, та ще й шишки на сосні та шахи на столі. І побігла стежинами, поміж ожинами, туди, де у діброві – дуби, під дубами – гриби, трава – між грибами, хмарки – над дубами. Й млин стоїть, скоро не вистоїть. Прилетіли горобці – говорили про крупці; не про крупці, не про крупицю, а про круп'ячко. От і набрала Пилипиця на млині борошна та круп'ячка жменями й торбинами. А на пагорбі одна торба впала та котилася з високого горба, в торбі паляниця Пилипу й Пилипиці. Пилип знизу верещить, Пилипиця зверху пищить, торбина тріщить. Одначе котилася вона, не перекотилася, тріщала, та не тріснула. Як раз у цей час їхала Хима до Максима візком-тарадайкою; тарадайка торохкоче, сива кобила везти не хоче. Бо підкова клокаче. Наче лелека до лелеченят летіла й клекотіла. От біля тарадайки з її хазяйкою й спіймала Пилипиця торбицю. А поруч чорно-білий чорногуз у болото чорне вгруз і чапля сохла, чапля чахла, чапля здохла. Дорогою Пилипиця зупинилася біля броду, біля саду, там, де бабин виораний город. Де барабанять по городу бараболя та горох. А горох у городі виріс небувалий, одначе горобці город пограбували. Одне втішило, що бабин біб розцвів у дощ. Буде бабі біб у борщ. Набрала й бобів собі господиня, й гороху. А трохи далі в горішнику горішенька горішками обвішана. Обтрушують горішки Оришка та Тимішка. Попросила в малих малу жменю малих горіхів для малих своїх малих. Їхній батько Гриць ніс горіх через поріг. Став на горіх, упав на поріг. Тому що всю ніч пильно поле пильнував, перепелів полював. А Пилипиця згадала, як приснивсь сьогодні сон сусідці, що приніс їй сусіда сік з суниці. То вона вже за суницю не питала, лише горіхів повну жменю набрала. Й побігла знов Пилипиця поміж ожинами назад стежинами додому, щоб напекти для синів-молодців свіженьких млинців, пироги ж були – перепечені, перцем переперчені. А вона ж, мов та квочка, що ходить коло кілочка, водить діточок коло квіточок, над своїми синами носить без устану. Тому за годину були у печі смачні та гарячі пшеничні калачі. Зі свіжою ожиною, бабиними бобами, горохом та сиром з горіхами з горішника, що збирали Тимошка й Оришка. І хвалили молодці ті млинці на молоці і гарячі калачі, що пеклися у печі. Коржі – з медом, коржі – з маком, і смаження – з пастернаком, і галушки – з лютим перцем, господиню з добрим серцем, що ще й сусідам усім за спасибі дала ще й хрону, дала риби, мАківку – до мачини, перченятко – до перчини. А потім чорним вечором пригостила й синів, і гостей чаєм з печивом. А дідусь Опанас купив ананас. Кликав: "Приходьте до нас – почастуємо вас!". А Пилипиця стільки наготувала-переготувала, що не до ананасів їй було, і вона кликала-перекликала усіх сусідів та їхніх сусідів із сусідніх дворів до себе, та накликала усе місто. Їли-їли – не переїли, та ще й на завтра лишилося. Тож хочеш їсти калачі – не лежи на печі! От такий вийшов бенкет на весь світ, а все через того садівника, що розсадивникувався своєю розсадою троянд.

(Джерело: <https://np.pl.ua/2018/03/najdovsha-skoromovka-u-sviti-ukrajinskoyu-movoyu/>)

Завдання 11. "Говори вібраціями". Розвиток голосу.

Інструкція: У спокійному стані та без напруження розкажіть якусь інформацію або історію про себе із зімкнутими губами та опущеною щелепою, тональність голосу при цьому потрібно намагатися з кожним разом опускати все нижче так, щоб, приклавши долоню до грудей, можна було відчутти вібрацію.

Завдання 12. "Актор". Розвиток правильної інтонації.

Інструкція: Складіть 5-7 простих чи складних речень розповідного, питального, окличного, спонукального характеру, не використовуючи слова, що вказують на емоції. Обмінуйтеся реченнями із сусідом по парті. Прочитайте речення з відповідною інтонацією. Наприклад:

- *Я вперше отримав 12 балів за урок з української мови! (радість);*
- *Ти що, не бачиш, що ти наступив мені на ногу? (роздратування);*
- *Як ти міг набрехати вчительці? (здивування);*
- *Не смій іти з дому, не попередивши батьків! (сердитість);*
- *Я так люблю тюльпани, їхній аромат заворожує. (захоплення).*

Завдання 13. "Жест до слова". Розвиток жестикуляції.

Інструкція: Доберіть вдалий жест, що найкраще підкреслює сказане до слів чи фраз, які озвучує вчитель.

Завдання 14. "Розпізнай емоцію". Розвиток міміки.

Інструкція. Розгляньте картки, на яких зображено міміку оратора в різний період виступу. Підпишіть картку відповідною емоцією, яку ви помітили. Після виконання перегляньте відео виступу та оцініть, чи збіглися ваші відповіді з емоцією оратора (див. нижче).

Відеоджерело виступу оратора: "Промова випускниці НаУКМА Марії Берлінської на конвокації 28.06.2015.": https://www.youtube.com/watch?v=u2fe4OQGM4I&ab_channel=%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82

Комунікативний етап. Це ключовий момент у взаємодії з аудиторією, коли промовець презентує творчу роботу перед слухачами. Ефективно взаємодіючи зі слухачами, той, що виступає, робить вплив на їхні знання та переконання за допомогою підготовленого матеріалу (Джерело: Гриценко, Т.Б., Іщенко, Т.Д., Мельничук Т.Ф. (2007). *Етика ділового спілкування. Навч. посібник*. Центр учбової літератури).

Творчі вправи

Завдання 15. Робота з пам'яткою. Виступ перед класом.

Інструкція: Прочитайте пам'ятку для виступу перед аудиторією. Виступіть перед класом. Дотримуйтеся структури виступу, використовуючи вдалі жести та міміку. Під час виступу тримайте доречну інтонацію, слідкуйте за чіткою вимовою та використовуйте засоби активізації уваги читачів.

Пам'ятка для учнів "10 золотих правил успішного виступу" (Шлеїна, 2015):

1. Спробуйте активізувати увагу слухачів, запропонуйте свіжий та цікавий погляд на тему вашого виступу.
2. Зробіть свій виступ образним і яскравим, щоб він зацікавив аудиторію.
3. Переконайте слухачів, що ваші факти і аргументи зрозумілі для них.
4. Уникайте зловживання запитальними формами, оскільки це може заплутати слухачів.
5. Відмежуйте основну думку від доказів й ілюстрацій, надаючи їй особливої інтонації.
6. Якщо у вас виникли сумніви, зробіть паузу, поясніть основну думку детальніше, а потім продовжуйте.
7. Говоріть чітко та переконливо, демонструючи злагодженість у мовленні, поставі та жестах.
8. Використовуйте описи, порівняння та протиставлення, щоб зацікавити аудиторію.
9. Структуруйте ваш матеріал на прості та такі елементи, що легко запам'ятовуються, щоб слухачі могли зрозуміти ваші висловлення й ідеї.
10. Невимушено відповідайте на запитання слухачів після завершення промови.

Джерело: Шлеїна, Л. І. (2015). *Українська мова (за професійним спрямуванням). Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)"*. ТДАТУ. <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/samostijna-robota-umps-2016-office-word-4.pdf>

Посткомунікативний етап. Проводиться оцінювання результатів зустрічі з аудиторією. Цей етап не варто пропускати, оскільки він важливий для того, щоб визначити, чи досяг мовець своєї мети і чи були задоволені слухачі; дозволяє виправити помилки і краще задовольнити потреби аудиторії в майбутньому (Джерело: Гриценко, Т.Б., Іщенко, Т.Д., Мельничук Т.Ф. (2007). *Етика ділового спілкування. Навч. посібник*. Центр учбової літератури).

Оцінювально-аналітичні вправи.

Завдання 16. Самоаналіз виступу. Заповнення опитувальника.

Інструкція: Проведіть самоаналіз свого виступу. Заповніть опитувальник (таблиця 2.3), щиро відповідаючи на запитання. Оберіть відповідь, яка найбільш вдало описує ваш виступ. Підрахуйте бали.

Опитувальник для самоаналізу порівняльно-зіставного виступу (Левчук, 2014).

1	Як аудиторія зустріла мене?	із захопленням	2 б.
		стримано	1 б.
		байдуже	0 б.
2	Як я розпочав(-ла) свій виступ?	впевнено	2 б.
		схвильовано	1 б.
		зі страхом	0 б.
3	Яким був настрій аудиторії упродовж мого виступу?	позитивний	2 б.
		нейтральний	1 б.
		негативний	0 б.
4	Чи я розкрив(-ла) повністю тему свого виступу?	повністю	2 б.
		частково	1 б.
		зовсім не розкрив	0 б.
5	Мої аргументи і приклади були переконливими і вдалими?	так	2 б.
		частково	1 б.
		ні	0 б.
6	Чи дотримався(-лася) я структури промови?	так	2 б.
		частково	1 б.
		ні	0 б.
7	Моє мовлення було чітким?	так	2 б.
		частково	1 б.
		ні	0 б.
8	Мої жести і міміка відповідали характеру виступу?	так	2 б.
		частково	1 б.
		ні	0 б.
9	Чи змінив(-ла) б я щось під час наступного виступу?	так	2 б.
		частково	1 б.
		ні	0 б.
10	Чи задоволений(-а) я своїм виступом загалом?	так	2 б.
		частково	1 б.
		ні	0 б.
Підрахуйте кількість балів, яку ви отримали під час самоаналізу. Якщо ви набрали 30-21 бал, то ваш виступ був успішним; 20-11 балів – потрібно доопрацювати виступ; 10-0 балів – потрібно провести корекцію виступу.			

Джерело: Левчук, І. (2014). *Мистецтво публічного виступу: робоча програма та методичні рекомендації для студентів напряму підготовки "Філологія (українська мова та література)"*. Вежа-Друк.

Tamara Kavytska (Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-1528-9439

Iryna Hnedko (Ukraine)

ORCID ID: 0009-0007-3674-1109

TEACHING RHETORIC TO HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH A COMPARISON AND CONTRAST SPEECH

Background. *This paper focuses on the teaching of rhetoric to high school students in the Ukrainian classroom. It specifically addresses the development of rhetorical skills in 11th-grade students through compare-contrast speeches, an area that has not been extensively covered in Ukrainian language pedagogy. The authors advocate the incorporation of rhetorical education into the high school curriculum in Ukraine, as the current social and professional environment in the country demands that graduates should be proficient in communication, debate, persuasion, and information filtering to succeed in their future careers.*

The objective of this paper is to explore the development of rhetorical skills in 11th-grade students in a profession-oriented school through compare-contrast speeches in a Ukrainian classroom. Additionally, it aims to create and validate a series of exercises and tasks to enhance the effectiveness of developing these skills.

Methodology. The study was conducted as a natural experiment involving 22 students from a professionally oriented high school in Ukraine. Author 2 served as an internship teacher and validated a series of exercises aimed at improving students' oral communication skills, critical thinking, and the use of compare-contrast rhetorical strategies.

Results and discussion. The authors used different types of rhetorical exercises (preparatory, training, creative, and evaluative-analytical) to develop a tailored set of exercises for instructing compare-contrast speeches. Following the implementation of these exercises during a teaching internship, the researchers observed notable enhancements in students' rhetorical skills. The percentage of students showing high and adequate levels of rhetorical competence increased, while the proportion at the average level decreased. However, the data obtained reveal an uneven impact of the instruction on different aspects of communicative competence. Students' language and textual skills were more affected as opposed to their rhetorical skills. The overall conclusion from the research is that only targeted and systematic instruction can lead to significant improvement in rhetorical skills. Despite being proficient in language and communication, most students found mastering rhetorical techniques difficult, as it requires higher-order thinking skills and creativity.

Keywords: teaching rhetoric, rhetorical skills, a compare-contrast speech, 11th-grade secondary school students, profession-oriented school.

BIOS

Tamara Kavytska, PhD, Associate Professor, Department of Teaching Methodology of Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. Her research interests lie within the areas of Translation Pedagogy, Cognitive and Rhetorical Grammar, Language Testing and Assessment.

E-mail: kawicka_t@ukr.net

Iryna Hnedko, Mgr, Department for Teaching Methodology of Ukrainian and Foreign Languages and Literatures, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. Her areas of research interests include methods and techniques of teaching Ukrainian and a problem-based learning approach to teaching languages.

E-mail: irynahnedko@gmail.com

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.